

KONFERENSIYALAR COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

**XIX RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYASI**

**YANGI DAVR ILM-
FANI: INSON UCHUN
INNOVATSION G'OYA
VA YECHIMLAR**

OKTYABR, 2026

ISSN 3093-8791

ELEKTRON NASHR:

<https://konferensiyalar.com>

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
XIX Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.
2-jild, 19-son (13-oktyabr, 2026-yil).– 191 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 9-oktyabr

Mas'ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur to'plamda "Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar" mavzusidagi XIX Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Nashrda respublikaning turli oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlari va amaliyotchi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan maqolalar o'rin olgan bo'lib, ular ijtimoiy-gumanitar, tabiiy, texnik va yuridik fanlarning dolzarb muammolari va ularning innovatsion yechimlariga bag'ishlangan.

Ushbu nashr ilmiy izlanuvchilar, oliy ta'lim o'qituvchilari, doktorantlar va soha mutaxassislari uchun foydali qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsion yondashuv, zamonaviy fan, fanlararo integratsiya, ilmiy-tadqiqot, nazariya va amaliyot, ilmiy hamkorlik.

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

TARIXIY ROMANLARDA TARIXIY HAQIQAT VA BADIY TO'QIMANING MUNOSABATI

Boqiyev Nurali Abdurashid o'g'li

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti

Ingliz tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

Email: MDWCT@mail.ru

Tel: +998934081634

Namangan, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu tezisda XX asrning ikkinchi yarmidagi Amerika tarixiy romani misolida tarixiy haqiqat va badiiy to'qima o'rtasidagi munosabat tahlil qilinadi. Tadqiqotning nazariy asosini D. Lukachning "zaruriy anaxronizm" tushunchasi, E. L. Doktorovning tarixnavislik bilan roman o'rtasidagi chegaraning institutsional tabiati haqidagi qarashi hamda D. Konning referensial va noreferensial narrativ moduslari to'g'risidagi fikrlari tashkil etadi. M. Kantor, M. Shaara, U. Stayron, G. Vidal, E. L. Doktorou, T. Pinchon, R. Kuver, I. Rid, A. Xeyli va E. Geyns romanlaridan iborat korpusda qiyosiy-tipologik va narratologik tahlil asosida ushbu munosabatning to'rt tipi ajratiladi: eksplitsit markirovkalangan, implitsit yo'qotilgan, mimetik tarzda konstruksiyalangan va og'zaki-genealogik tip. Har bir tipda o'quvchi ishonchini shakllantiruvchi vositalar – paratekst, yagona uslubiy registr, psevdohujjat va og'zaki xotira ramkasi – ko'rsatib beriladi. Xulosada "hujjatli haqiqat" kategoriyasining o'zi ham ma'lum darajada ritorik konstruksiyalash natijasi ekani, shu bois tarixiy roman hujjatligini matn hujjat va to'qima o'rtasida epistemologik hokimiyatni qanday taqsimlashi nuqtai nazaridan o'rganish samaraliroq ekani asoslanadi.

Kalit so'zlar: tarixiy roman, tarixiy haqiqat, badiiy to'qima, hujjatlilik, zaruriy anaxronizm, paratekst, psevdohujjat.

THE RELATIONSHIP BETWEEN HISTORICAL TRUTH AND FICTIONAL INVENTION IN HISTORICAL NOVELS

Boqiyev Nurali

Teacher, Department of English Language and Literature,

Namangan State Institute of Foreign Languages named after Is'hoqxon Ibrat,

Namangan, Uzbekistan

Annotation. The paper examines the relationship between historical truth and fictional invention in the American historical novel of the second half of the twentieth century. Its framework rests on G. Lukács's notion of "necessary anachronism", E. L. Doctorow's view that the boundary between historiography and the novel is institutional, and D. Cohn's distinction between referential and non-referential narrative. A comparative-typological and narratological analysis of ten novels by M. Kantor, M. Shaara, W. Styron, G. Vidal, E. L. Doctorow, T. Pynchon, R. Coover, I. Reed, A. Haley and E. Gaines distinguishes four types of this relationship: explicitly marked, implicitly erased, mimetically constructed and oral-genealogical. For each type the paper identifies the devices that shape the reader's trust: paratext, a uniform stylistic register, the pseudo-document and the frame of oral memory. It concludes that "documentary truth" is itself partly a rhetorical construct, so documentality is best studied as the way a text distributes epistemological authority between document and invention.

Keywords: historical novel, historical truth, fictional invention, documentality, necessary anachronism, paratext, pseudo-document.

DOI: <https://doi.org/10.47390/ydif-y2026v2i19/n26>

Kirish. Tarixiy roman nazariyasining markaziy masalalaridan biri tarixiy material bilan badiiy to'qima o'rtasidagi munosabatdir. D. Lukach "Tarixiy roman" (1937) tadqiqotida "zaruriy anaxronizm" tushunchasini ilgari suradi: romannavis o'tmish qahramonlariga tarixiy voqelikka nisbatan birmuncha rivojlangan o'zini anglash qobiliyatini beradi, aks holda ular

zamonaviy o'quvchi uchun "soqov" bo'lib qolardi [8]. Demak, tarixiy romanning hujjatli aniqligi bilan badiiy ishonarliligi bir-birini oddiy to'ldirmaydi, balki strukturaviy taranglik holatida mavjud bo'ladi.

E. L. Doktorou "Soxta hujjatlar" (1977) essesinde bu ziddiyatni yanada keskinlashtiradi: uning fikricha, tarixnavislik bilan roman o'rtasidagi chegara ontologik emas, balki institutsional xususiyatga ega, ya'ni u narrativning tabiatidan emas, o'quvchini matnning bir turiga ishonishga yo'naltiruvchi ijtimoiy konvensiyadan kelib chiqadi [2]. Bu tezis X. Uaytning tarixiy narrativning ritorik tabiati haqidagi konsepsiyasi [14] va L. Xatchonning istoriografik metaproza tushunchasi [7] bilan hamohangdir. D. Kon esa narrativning referensial va noreferensial moduslarini farqlaydi: tarixnavislik matndan tashqaridagi manbalar asosida tekshirilishi mumkin, romanning haqqoniylik shartlari esa faqat asarning ichki mantig'i bilan belgilanadi [1]. B. Foli hujjatli romanda aniq sana, joy nomi va real shaxslarning tilga olinishi "referensiallik illyuziyasi"ni yaratishini ko'rsatadi [5]. Ushbu qarashlarning kesishgan nuqtasida o'n romandan iborat korpusda hujjatlilik va badiiy to'qima munosabatining to'rt tipini ajratish mumkin.

Tezisning maqsadi – XX asrning ikkinchi yarmidagi Amerika tarixiy romani misolida ushbu munosabatning asosiy tiplarini aniqlash va ularning har birida o'quvchi ishonchi qanday vositalar bilan shakllantirilishini ko'rsatishdir. Tadqiqot materiali sifatida M. Kantor, M. Shaara, U. Stayron, G. Vidal, E. L. Doktorou, T. Pinchon, R. Kuver, I. Rid, A. Xeyli va E. Geyns romanlari olindi; qiyosiy-tipologik va narratologik tahlil usullaridan foydalanildi.

1. Eksplitsit markirovkalangan munosabat. Bu tipda muallif fakt bilan to'qima o'rtasidagi chegarani paratekstual vositalar orqali ochiq ko'rsatadi. M. Shaara "Qotil farishtalar" romanini o'quvchiga murojaat bilan ochib, biror faktni ongli ravishda o'zgartirmaganini, biroq xarakterlar talqini o'ziniki ekanini ta'kidlaydi [11]. M. Kantor "Andersonvill" romanini manbalar ro'yxati va lager xaritasi bilan yakunlab, og'zaki va vizual hujjatlilikni birlashtiradi. U. Stayron "Net Tyorner iqroynomasi"da 1831-yilgi asl hujjatni romandan oldin joylashtiradi: hujjat besh sahifani, badiiy narrativ esa to'rt yuz oltmishdan ortiq sahifani egallaydi [12]. Shu bilan birga, Kantordagi Virzning ruhiy holati yoki Stayrondagi Tyornerning vahiy sahnasi hech bir hujjat bilan tasdiqlanmaydi, demak, bu tipning o'zi ham ichki jihatdan mutlaq emas.

2. Implitsit yo'qotilgan munosabat. Bu guruhda hujjatli va to'qima material yagona uslubiy registrda, chegara belgilanmagan holda beriladi. G. Vidal "Linkoln" romanida tarixiy shaxslarga hujjat bilan tasdiqlanmagan keng dialoglarni nisbat beradi; so'ngso'zida asosiy qahramonlar real ekanini aytsa-da [13], asosiy matnda tekshirilishi mumkin bo'lgan fakt bilan Linkolnning hech bir manba qayd etmagan ichki fikri bir xil grammatik maqomga ega bo'ladi. Natijada maxsus tarixiy bilimi bo'lmagan o'quvchi ularni farqlay olmaydi. E. L. Doktorou "Regtaym"da J. P. Morgan bilan G. Fordning yashirin xonadagi suhbatini yoki E. Goldman bilan E. Nesbit uchrashuvini to'liq o'ylab topadi, biroq ularni real biografik faktlar bilan bir xil xolis, xronikaga xos ohangda bayon etadi [3]. Shu tariqa hujjat maqomi ontologik emas, uslubiy-ritorik natija bo'lib chiqadi.

3. Mimetik tarzda konstruksiyalangan munosabat. Bu yerda muallif butunlay to'qima, ammo uslubiy jihatdan ishonarli psevdohujjat yaratadi. T. Pinchon "Meyson va Dikson"da XVIII asr astronomik jadvallari, almanaxi, imlosi va tipografiyasiga taqlid qiladi; R. Kuver "Ommaviy yoqib yuborish"da haqiqiy hujjatlarga o'xshatilgan gazeta maqolalari va sud bayonnomalarini narrativ oqimiga belgisiz singdiradi. I. Rid "Kanadaga parvoz"da esa bu

illyuziyani ataylab buzadi: Fuqarolar urushi davrida televizor paydo bo'ladi, Linkolnga suiqasd jonli translyatsiya sifatida tomosha qilinadi [10]. Roman yakunida savodli qul Robin amaki xo'jayinining vasiyatnomasini o'zgartirib, mulkka ega bo'ladi: hujjat bu yerda neytral guvohlik emas, hokimiyat quroli sifatida namoyon bo'ladi. B. Makxeyl ta'biri bilan aytganda, bunday matnlarda epistemologik savol o'rnini ontologik savol egallaydi [9]: o'quvchi "qaysi voqea rost?" deb emas, "bu matnda qanday hujjat mavjud bo'lishi mumkin?" deb so'raydi. Har ikki rejim hujjatning ishonchliligi uning ritorik rasmiylashtirilishidan tug'iladigan effekt ekanini oshkor etadi.

4. Og'zaki-genealogik munosabat. Bu tipda hujjatlilikka da'vo manbayi arxiv emas, oilaviy yoki jamoaviy og'zaki xotiradir. A. Xeyli "Ildizlar"ni ajdodi Kunta Kintega borib taqaluvchi genealogik tadqiqot natijasi sifatida taqdim etgan, biroq keyingi sud jarayoni va mustaqil tekshiruv bu rekonstruksiyaning aniqligini shubha ostiga qo'ygan; 1977-yilgi teleserial esa asarning ommaviy auditoriya tomonidan aynan hujjatli matn sifatida qabul qilinishini kuchaytirgan. E. Geyns "Miss Jeyn Pittmanning avtobiografiyasi"da faktik da'vodan tiyilib, 110 yoshli ayol xotiralarini magnitofonga yozib olgan "muharrir" ramkasidan foydalanadi [6]. Muharrirning tanlovchi va tartibga soluvchi roli yashirilmaydi, shu sababli og'zaki xotiraning "tabiiyligi" ham adabiy montaj natijasi ekani ayon bo'ladi. Xeyli 1978-yilda plagiat bo'yicha sud jarayoniga tortilgan bo'lsa, faktik nasabnomaga da'vo qilmagan Geyns romani bunday tekshiruvga uchramagan.

Tiplarning xronologik taqsimoti ham e'tiborga molik: birinchi tip 1950–1970-yillardagi realistik an'anaga, ikkinchi va uchinchi tiplar postmodernistik metaproza davriga mansub, to'rtinchi tip esa afroamerika og'zaki guvohlik an'anasiga tayanib, ular bilan parallel ravishda mavjud bo'lgan. E. Elias bu jarayonni o'tmishni avtentik holida tiklashga "romantik" intilishdan unga to'liq kirish imkonsizligini tan oluvchi "ulug'vor" istakka o'tish sifatida tavsiflaydi [4].

Xulosa. Tahlil shuni ko'rsatadiki, tarixiy romanda tarixiy haqiqat va badiiy to'qima munosabati narrativning faktik aniqlik darajasi bilan cheklanmaydi. To'rt tipning barchasiga xos umumiy xususiyat epistemologik noaniqlikdir: "hujjatli haqiqat" kategoriyasining o'zi ham ma'lum darajada ritorik konstruksiyalash natijasi bo'lib chiqadi. Shu bois tarixiy romanning hujjatlilikini tashqi tekshiruv masalasi sifatida emas, balki muayyan matn hujjat va to'qima o'rtasida o'quvchining o'tmishni idrok etishiga ta'sir ko'rsatuvchi epistemologik hokimiyatni qanday taqsimlashi masalasi sifatida o'rganish samaraliroqdir. Har bir romannavis bu taqsimotni yangidan amalga oshiradi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Cohn D. The Distinction of Fiction. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999.
2. Doctorow E. L. False Documents // Jack London, Hemingway, and the Constitution: Selected Essays, 1977–1992. – New York: Random House, 1993.
3. Doctorow E. L. Ragtime. – New York: Random House, 1975.
4. Elias A. J. Sublime Desire: History and Post-1960s Fiction. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2001.
5. Foley B. Telling the Truth: The Theory and Practice of Documentary Fiction. – Ithaca: Cornell University Press, 1986.
6. Gaines E. J. The Autobiography of Miss Jane Pittman. – New York: Dial Press, 1971.
7. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction. – New York; London: Routledge, 1988.

8. Lukács G. The Historical Novel / Transl. by H. and S. Mitchell. – London: Merlin Press, 1962.
9. McHale B. Postmodernist Fiction. – New York; London: Methuen, 1987.
10. Reed I. Flight to Canada. – New York: Random House, 1976.
11. Shaara M. The Killer Angels. – New York: David McKay, 1974.
12. Styron W. The Confessions of Nat Turner. – New York: Random House, 1967.
13. Vidal G. Lincoln: A Novel. – New York: Random House, 1984.
14. White H. Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973.

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

**XIX RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
MATERIALLARI**
2026-yil, oktyabr

Mas'ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
XIX Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.
2-jild, 19-son (13-oktyabr, 2026-yil). – 191 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 9-oktyabr.

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Science problems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.